

УДК-37.037:793.3(07)

Михалевська В. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ НАПОЛЕГЛИВОСТІ ТА ВПЕВНЕНOSTІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На формуючому етапі наших досліджень (впливу сім'ї, школи, ровесників і методів ореографії) був розроблений комплекс прийомів виховання наполегливості та впевненості в собі у дітей 6-10-річного віку, які базуються на розумінні того, що ці якості є базовою характеристикою особистості.

На базі свого досвіду і майстерності, вчитель повинен виховувати в учнів здатність самостійно приймати важливі рішення, відповідати за свої вчинки, проявляти наполегливість та бути впевненим в досягненні своєї мети.

Ключові слова: наполегливість, впевненість, школа, сім'я.

Національна стратегія розвитку освіти, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» спрямовують фахівців у галузі педагогіки на посилення уваги до формування у школярів оптимістичного світосприйняття, самосвідомості, рефлексивних рис, ціннісного самоствавлення, довіри до своїх можливостей, впевненості у собі, наполегливості як базових якостей особистості.

Доцільність вивчення феноменів наполегливості та впевненості в молодшому шкільному віці обумовлена появою таких новоутворень свідомості особистості, як довільність поведінки, особистої свідомості, супідрядності мотивів, внутрішнього плану дій та рефлексії у молодшому шкільному віці.

Сучасні теоретико-експериментальні праці акцентують увагу на різних аспектах виховання наполегливості та впевненості, а саме: механізмах формування цих процесів (І. Вайнер, В. Висоцький, Д. Ковач); специфіці виникнення і розвитку наполегливості в різних видах діяльності – суспільній (Т. Маталіна) і навчальній (В. Бутовська, О. Серебрякова, П. Чисхольм); впливі наполегливості та впевненості на досягнення успіху в діяльності (Ф. Іващенко, О. Нікітіна); наполегливості та впевненості у собі як соціально-психологічній характеристиці особистості (О. Папір, В. Ромек, Є. Смаглій).

Проблемі виховання наполегливості і впевненості та умовам їх формування на різних етапах онтогенезу присвячено низку педагогічних (Ш. Амонашвілі, А. Белкін, Н. Виноградова та інші) та психологічних (І. Дубровіна, В. Мерлін, М. Мішечкіна, О. Петровський, К. Роджерс та інші) досліджень, які важливу роль у вихованні означених особистісних якостей відводять різним видам життєдіяльності, наступності в діяльності сім'ї, дошкільного навчального закладу і початкової школи.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень засвідчує, що розвиток вольових якостей змінюється з віком у ході провідної діяльності під впливом спілкування з дорослими та однолітками.

Разом з тим у науковій літературі відсутня єдина думка щодо природи та механізмів формування наполегливості та впевненості; чітко не диференційована вікова специфіка, не виділено чинники виховання цих вольових якостей у молодшому шкільному віці.

Мета статті полягає у розкритті психологічних особливостей прояву наполегливості та впевненості в учнів початкових класів.

Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми індивідуально-вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку дає підстави стверджувати про тісний взаємозв'язок наполегливості молодшого школяра з становленням його Я-концепції, самоо-

цінкою, почуттям впевненості у собі, формуванням мотиву досягнення. А тому є потреба розглянути особливості прояву цих особистісних якостей у молодшому шкільному віці.

Молодший шкільний вік знаменує собою нову віху в розвитку дитини, яка охоплює в хронологічному аспекті проміжок від 6-7 до 10-11 років. На думку психологів, вступ у молодший шкільний вік – це час втрачання дитиною своєї егоцентричної позиції. Вона починає усвідомлювати існування інших точок зору, відмінних від власної. Їй відкривається смисл своїх дій і вчинків. Молодший школяр здатний передбачати їхні наслідки для оточуючих і самого себе. З цього часу переживання дитини інтелектуалізуються, стають осмисленими [2, 154 с.].

На думку Р. Стьоркіної, у перехідний період між дошкільним та шкільним віком уявлення дитини про себе як фізичну, моральну, соціальну, інтелектуальну особу усвідомлюються та переоцінюються. Створюються сприятливі умови для інтенсивного розвитку когнітивного та поведінкового компонентів самооцінки. У ході розвитку врівноважується співвідношення когнітивного та емоційного компонентів. Відбуваються якісні зміни у самооцінці молодшого школяра. Знання про себе стають точнішими, диференційованішими, обґрунтованішими. Це пов'язано з тим, що в дошкільному віці сформувався базис афективного самоставлення, а в перехідному започатковується процес вироблення узагальнених змістовних оцінних уявлень, пов'язаних із дозріванням когнітивної складової рефлексивного усвідомлення себе. Дитина стає здатною до елементарного самопізнання особливостей свого «Я». Близько семи років вона починає оцінювати себе з точки зору власного авторитету серед інших, у зв'язку з тими чи іншими досягненнями [9, с. 288].

Заслугує на увагу висновок Е. Еріксона щодо особливостей розвитку особистості в молодшому шкільному віці. Автор виділяє три основні лінії в цьому процесі:

1. Інтенсивний розвиток уявлень про себе і власні можливості створює умови для розширення й укріплення Я-концепції дитини.
2. Розвиток адекватної самооцінки впливає на рівень розвитку самосвідомості особистості, її впевненість у собі, вироблення власної позиції при виконанні різних соціальних ролей.
3. Одним із стратегічних завдань стає пізнавальний розвиток молодшого школяра [10, 212с.].

Аналіз психолого-педагогічних праць, присвячених становленню Я-концепції в молодшому шкільному віці, засвідчує виняткову роль у формуванні самооцінки дитини. Вона як член людської спільноти з перших років життя вибудовує власну траєкторію розвитку, не просто пасивно вбираючи впливи навколишнього середовища, а в процесі взаємодії з оточенням привласнює соціальний досвід. Необхідно лише дати можливість дитині „знайти себе”. Переживаючи й проживаючи численні соціальні почуття в повсякденних стосунках з оточенням, порівнюючи свої дії з вчинками інших людей, оцінюючи власні можливості, дитина поступово відкриває себе, відбувається формування її Я-концепції, без якої неможливе становлення особистості. З нею пов'язане суб'єктивне особистісне судження про власну цінність молодшого школяра [2, с. 157].

У дослідженнях сучасних науковців, які вивчали уявлення про себе молодших школярів, встановлено, що загалом їх характеризує рівновага позитивних і негативних суджень. Абсолютна більшість молодших школярів має багатопланову, більш адекватну в порівнянні з дошкільниками, самооцінку, про що свідчить відсутність однотипних висловлювань – „Я хороший”, „Я поганий”, наявність коротких розповідей про власні індивідуальні якості. Адекватна самооцінка характерна для успішних у навчанні дітей з добре розвиненими пізнавальними інтересами, які визнають свої недоліки, вирізняються усталеною поведінкою, меншою мірою залежать від випадковостей, охоче приймають допомогу дорослих, товаришів.

Значущими для розуміння феномену впевненості в собі можна вважати погляди О. Анісімової, Н. Анкудінової, О. Архипової, А. Захарової, М. Неймарк на роль завищеної самооцінки. Так, вчені стверджують, що молодші школярі із завищеною самооцінкою є

більш впевненими, але у них виникають часті конфлікти через розбіжності їхніх високих самооцінок з більш реалістичними оцінками оточуючих. Нерідко справедливі вимоги сприймаються ними як невинуваті докори. Здійснюючи будь-яку діяльність, такі діти завищують свої домагання, приховують неуспіхи, звинувачують у своїх невдачах інших, проявляють егоїзм, агресію, не сприймають свої помилки, не намагаються їх виправити. Такі прояви поведінки обумовлені відставанням розвитку в них когнітивного компоненту самооцінки.

Узагальнення думок провідних психологів і педагогів дозволяють говорити про важливість задоволеності дитини молодшого шкільного віку своїми досягненнями та успіхами. Такими дослідниками, як М. Неймарк, О. Савонько, О. Худобіна, Р. Бернс, У. Глассер та іншими був встановлений зв'язок між успішністю та формуванням самооцінки учнів. З одного боку, для більшості дітей зазначеного віку важливим чинником формування самооцінки є їхня шкільна успішність. З іншої, сама самооцінка є необхідною умовою високої успішності. Якщо дитина відчуває невстигання, у неї формується почуття власної неповноцінності. Спілкуючись і порівнюючи себе з іншими, молодший школяр одержує можливість точніше оцінити себе, власні резерви, стати впевненішим у собі. Таким чином, основним набуттям цієї стадії є прояв наполегливості дитини в різних сферах життєдіяльності. За умови успішного ходу розвитку молодшому школяреві притаманні такі якості особистості, як упевненість у собі, прагнення до успіху, наполегливість, почуття гордості за свої досягнення.

Загалом можна констатувати, що дослідники самосвідомості особистості молодшого школяра розглядають упевненість у собі в зв'язку з Я-концепцією, самооцінкою, рівнем домагань, мотивацією досягнень. Зокрема, досліджуючи феномен «мотивації досягнення», Є. Рогов кваліфікує його як внутрішньо відносно стійке прагнення дитини до успіхів у різних видах діяльності. У своєму дослідженні ми спираємося на виділені фахівцями види мотивації досягнення – мотивацію успіху і мотивацію уникнення невдачі. Школяр, який є наполегливим, звично досягає успіху, завжди впевнений у собі, переживає радість і гордість за одержаний результат. Якщо учень має переважно досвід неуспішної діяльності та негативних оцінок своїх досягнень дорослими, у нього формується прагнення уникнути ймовірного неуспіху, почуття приниження і сорому [8, 529 с.].

За даними дослідження І. Мельничук, у молодшому шкільному віці спостерігається зниження впевненості в собі порівняно з дошкільним. Цей факт автор пояснює наявністю в дитини певних страхів: побоювання невідповідності до вимог навчального процесу, страх перед навчальним навантаженням. Розвивається невпевненість, яка спочатку проявляється через усвідомлення своєї некомпетентності, неуспішності в рішенні конкретних навчальних задач, що пізніше розповсюджується на особистість загалом. Але з набуттям досвіду та знань кількість страхів та негативних переживань, що їх супроводжують, зменшується, підвищується впевненість у своїх силах та можливостях [6, с. 23-31].

Значущими для розуміння феномену наполегливості є погляди О. Кононко, яка вважає рефлексію суто людською здатністю, що дозволяє дитині робити свої думки, переживання, дії та вчинки предметом спеціального аналізу, оцінки і практичного перетворення. У контексті проблеми наполегливості та впевненості особливого значення набуває рефлексивність, оскільки процес вироблення особистістю ціннісного ставлення до себе неодмінно передбачає „звернення” до себе [5, с. 27].

Сказане переконує в необхідності при вивченні впевненості в собі звертати особливу увагу на рефлексію як механізм, що забезпечує ефективність процесів самопізнання та вироблення ціннісного ставлення до себе в ранньому онтогенезі, а також виховання наполегливості як ефективної передумови становлення впевненості.

Оскільки не лише вік, а й статеві належності певним чином впливає на характер особистісного зростання, і на виховання наполегливості, і впевненості, доцільно зупинитися на аналізі літератури, присвяченої вказаному аспекту проблеми.

На думку Ю. Бурцевої та інших, починаючи з молодшого шкільного віку, у дівчаток більшою мірою, ніж у хлопчиків, виявляються такі риси, як залежність, конформність, консервативність, схвильованість, вередливість. Їхнє мовлення більш емоційне і в цілому краще розвинене, вони дисципліновані, зібрані, старанні; сприйнятливі до виховних процесів; швидше і легше адаптуються до нових умов, „біологічно” зріліші; надають перевагу виконанню завдань за готовим зразком; їх більше цікавить результат.

За даними досліджень, хлопчики рідко вербалізують свій внутрішній стан; надають перевагу розв'язанню нових, логічних і ускладнених завдань, під час виконання стереотипних вправ виявляють нетерплячість та неохайність; швидше оволодівають арифметичними уміннями, краще запам'ятовують. Їх мислення нестандартне, внутрішній пошук інтенсивніший і складніший, аніж здається; більше цікавляться самим процесом діяльності [1, 193 с.].

Хлопчиків молодшого шкільного віку характеризують схильність до лідерства, прагнення та вміння організовувати, керувати, відстоювати свої ідеї. Представники сильної статі приймають самостійні рішення, рідко звертаються за порадою, схильні до переоцінки своєї особистості та потенційних можливостей, недостатньо самокритичні, надмірно самовпевнені. Дівчатка вказаного віку виявляють інтерес до видів діяльності, що передбачають опікування, надання допомоги іншим. Вони відповідальніші, зорієнтовані на підтримку лідера, компроміс, виявляють гнучкість в адаптації до соціальних норм, критичніші до власного „Я”.

Отже у молодшому шкільному віці можна говорити про дещо вищу соціальну зрілість дівчаток порівняно з хлопчиками. Подальший розвиток образу-Я дівчинки і хлопчика відбувається у напрямі самоствердження дитини в освоєнні відповідних ролей та накопиченні соціального досвіду [5, с. 33].

Для вивчення прояву наполегливості і впевненості в учнів початкової школи особливо важливими є положення психологів про те, що насправді реально вікова періодизація кожної конкретної людини залежить від умов її розвитку, від особливостей визрівання мозкових структур, що відповідають за розвиток, і для кожного віку існує своя специфічна соціальна ситуація, свої провідні психічні функції та провідна діяльність.

Дозрівання кори головного мозку має велике значення не лише для становлення стриманості у прояві емоцій, що спостерігаються в цьому віці, але і для контрольованості й осмислення поведінки. Кора має велике значення як організатор всієї діяльності нервової системи і тому з її дозріванням створюються умови для удосконалення функції уваги [2, 193 с.].

Основні новоутворення даного вікового періоду пов'язані з подальшим розвитком і вдосконаленням довільності дій, тобто самоконтролем, виникненням рефлексії та внутрішньої позиції.

Як відомо, навчання у школі – новий етап у розвитку вольової сфери особистості дитини. Воля в молодшого школяра проявляється під час гри і перебуває на більш високому рівні розвитку, ніж у дошкільника [2, 193 с.].

Досліджуючи волю учнів молодших класів через ініціативність наполегливість та інші вольові якості, А. Висоцький експериментально довів, що 53 % школярів проявляють ініціативність на уроках лише для того, щоб бути гарними виконавцями волі інших і заслужити прихильність дорослих [3, с. 64-65].

У результаті вивчення наполегливості молодших школярів А. Висоцький наводить такі статистичні дані: учні мають правильну уяву про наполегливість – 0,68 %; наполегливість поєднується з іншими якостями особистості: з діловитістю – 0,92 %, допитливістю, впевненістю у собі, цілеспрямованістю та ерудицією – 0,86 %, урівноваженістю та витримкою – 0,82 %, доброзичливістю, дисциплінованістю та чесністю – 0,83 %, самостійністю – 0,84 %; між успішністю та наполегливістю виявляється висока кореляція – 0,80 %. Рівень розвитку наполегливості порівнюється з рівнями успішності: високий рівень наполегливості і висока

успішність – 38 %, високий рівень наполегливості і середня успішність – 6 %, середній рівень наполегливості і високий рівень успішності – 15 %, середній рівень наполегливості і середній рівень успішності – 35 %, низький рівень наполегливості і низький рівень успішності – 6 % [3, с. 100-102].

За даними Є. Ільїна, у першокласників розвиненими є тридцять сім вольових якостей. Школяр може проявити наполегливість у навчальній діяльності, зокрема на уроках фізкультури, але тільки за наявності інтересу до навчання. За словами дослідника, вольовій мобілізації молодших школярів у навчальній діяльності сприяють: 1) зв'язок поставлених завдань з потребами й інтересами школярів; 2) постановка цілі школярем; 3) оптимальна важкість завдань; 4) найкращі інструкції про способи виконання завдань; 5) демонстрація учням напрямку руху до мети.

Цей дослідник звертає увагу на вольові дії учнів у першому та другому класах, які проявляються ними за вказівкою дорослих, а вже у третьому класі вони здатні виробляти вольові акти відповідно до власних мотивів і при потребі стримуються від будь-якої дії, самі створюють умови, що виключають привабливі дії, наприклад відвертаються, щоб не дивитися на цікаві картинки, заборонені для розглядання у цей час [4, с. 170-173].

Для нашого дослідження досить продуктивними є результати порівняльного аналізу динаміки наполегливості у молодших школярів, які представлені у роботі С. Поліщук: наполегливість займає особливе місце у становленні волі у хлопчиків, зокрема в 1-му класі наполегливість корелює з 11 якими (відповідальність, організованість, сміливість, рішучість, дисциплінованість, активність, самостійність, старанність, витримка, незалежність, стриманість) на сильному та помірному рівнях; у дівчаток рівнозначна за кількісним складом кореляція на сильному та на слабкому рівнях. Спільними для обох статей на сильно-помірному рівнях зв'язку є активність, дисциплінованість, відповідальність, рішучість, сміливість, самостійність, що свідчить про схожість зовнішніх проявів наполегливості; 1-класників (як хлопчиків, так і дівчаток) характеризує найвищий ступінь схожості кореляційних зв'язків наполегливості; у 2-му класі схожість у проявах наполегливості зменшується (спільні лише дві якості: дисциплінованість, самостійність); у хлопчиків позиція наполегливості стає впливовішою (корелює на сильному та помірному рівнях з 13 якими); суттєва відмінність спостерігається у зв'язках з якими гальмівної спрямованості: у хлопчиків витримка та стриманість займають «позицію парності» та місця частин проявів взаємозв'язку з якими комплексу; для дівчаток характерні ситуативні та епізодичні впливи цих якостей на наполегливість; 2-ий клас – період інтенсивного розвитку наполегливості особливо в хлопчиків та зростання ролі наполегливості в дівчаток (корелює з 12 якими комплексу); в хлопчиків процес прояву наполегливості уповільнюється, „вибухаючи” у 3-му класі, коли ця якість стає якістю „обов'язкової парності” для організованості та старанності; переважно якими комплексу корелюють в хлопчиків на сильному та помірному рівнях з наполегливістю; в дівчаток – на слабкому або мінімальному. У третьому класі спостерігається перевага в інтенсивності взаємозв'язку наполегливості з якими комплексу у хлопчиків, а у дівчаток вони залишаються на рівнях, які характерні попередньому класу; для дівчаток 3-й клас – період сталого прояву наполегливості, тобто, загалом, інтенсивність проявів є схожою для обох статей.

За результатами зрізів С. Поліщук робить висновок, що з віком найбільшої схожості зовнішніх проявів наполегливості незалежно від статі є вік першокласника. У 1 класі спостерігається відносно спокійний процес розвитку якості в комплексі з іншими якими; інтенсивність у розвитку наполегливості характерна для другого класу, але в дівчаток у напрямі зростання, а в хлопчиків – спаду; стабілізація розвитку наполегливості у дівчаток і хлопчиків в третьому класі зумовлює схожість проявів, як і в першому класі, що призводить зрештою до ситуації схожості показників наполегливості в обох статях [7, с. 64-70].

Розвиток волі в дитини – це процес утворення умовних рефлексів, а наполегливість – важлива, емоційно-вольова якість особистості, яка виховується через поступове посилення вимог до молодшого школяра з урахуванням його розумових та фізичних сил. Не можна виховувати наполегливість криком, наказами, покараннями. Це лише викликає в дітей негативне ставлення до своїх обов'язків і послабляє їхню волю.

Процес виховання наполегливості та впевненості передбачає поетапне досягнення окремих цілей, які забезпечують реалізацію основної мети. Для розвитку вольової сфери молодшого школяра важливо навчити учнів долати перешкоди. У працях психологів висловлюється думка, що виховання вольових якостей вимагає від учнів максимальних зусиль для подолання зовнішніх і внутрішніх труднощів, які виникають при реалізації дій. Більшість учених наполягають на створенні оптимальних труднощів, що змусить дітей виявляти певні вольові зусилля, Занадто легке завдання неефективне для підтримки наполегливості, проте й надмірно важке може викликати почуття розчарування, зневіри у своїх силах, відсутність впевненості. Оптимальні ж труднощі підштовхують учнів до більшої мобілізації можливостей, кидають виклик самолюбству і стимулюють активність школярів, яка направлена на подолання цих труднощів.

Водночас, успішне здійснення тієї чи іншої діяльності, навіть при наявності здібностей, залежить від поєднання властивостей особистості. Одні тільки здібності не поєднані із відповідною спрямованістю, емоційно-вольовими якостями, не можуть привести людину до високих досягнень. Вольову сферу складають вольові дії, які формуються з усвідомлення мети. Звичайно, дітей найбільш стимулюють близькі цілі, тому що їм важко стримувати себе від імпульсивних дій, мобілізувати свою волю для досягнення віддалених цілей.

Загальна тенденція в молодшому шкільному віці: від переоцінки себе – до більш адекватного ставлення до себе, тобто поступово підвищується критичність до себе. Якщо в 1-2-му класі дитині ще недоступна оцінка власної особистості в цілому, то до 3-го класу це стає можливим. Умовно можна виділити кілька рівнів уявлення про себе:

- 1) уявлення дитини про себе адекватне та стійке (дитина може назвати узагальнені якості особистості, уміє аналізувати свої вчинки та діяльність; більше орієнтується на знання, ніж на оцінку дорослих; швидко отримує навички самоконтролю);
- 2) неадекватне й нестійке ставлення до себе (не може виділити свої істотні якості; не може аналізувати свої вчинки; потрібне керівництво у формуванні навичок самоконтролю);
- 3) уявлення дитини про себе містять характеристики, дані іншими (особливо дорослими); немає прагнення заглянути у свій внутрішній світ; нестійкість уявлення про себе; невміння орієнтуватись у практичній діяльності на свої об'єктивні можливості до школи вони зникають.

Отже, виховання наполегливості та впевненості необхідно починати з дитинства, добираючи посильні для кожної вікової категорії завдання. Найголовніше – дати дитині докласти зусилля при виникненні перешкод і енергійно діяти; сформувати в неї уміння доводити до кінця розпочату справу. Позитивну роль у вихованні наполегливості та впевненості відіграють значимі цілі й усвідомлення відповідальності за доручену справу, які віддзеркалюють цілеспрямованість дитини та її бажання брати участь у тій чи іншій діяльності, досягати гарних результатів.

Адже розвиток впевненості – це основа формування наполегливості. Для того, щоб закінчувати, доводити справу до кінця і почувати впевненість у власних силах, у дитини повинні бути розвинена воля, здатність переборювати труднощі.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що молодший шкільний вік є найбільш синдетивним для виховання наполегливості та впевненості.

Список використаних джерел

1. Бурцева Ю. О. Статеве виховання молодших школярів засобами українського фольклору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Бурцева Юлія Олександрівна. – Луганськ, 2006. – 193 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Высоцкий А.И. К вопросу развития инициативности у школьников / А.И.Высоцкий // Вопросы психологии личности. 2-й выпуск. – Рязань : Рыбновская районная типография, 1975. – С. 64-65.
4. Ильин Е.П. Психология воли. СПб. : Питер, 2002. – 288 с.
5. Кононко О. Л. Психолого-педагогічні умови становлення позиції „Я – у світі” на ранніх етапах онтогенезу / Олена Леонтіївна Кононко // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К. : Пед. думка. – 1999. – Кн.1. – С. 23-31.
6. Мельничук І. В. Генеза емоційних особливостей у дітей різного віку та статі : дис....канд. психол. наук : 19.00.07 / Мельничук Ірина Валентинівна. – Одеса, 2003. – 222 с.
7. Поліщук С.А. Особливості розвитку волі в учнів молодшого шкільного віку: дис...канд. пс.наук: 19.00.07 / Світлана Андріївна Поліщук. – К., 2001. – 220 с.
8. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании : учеб. пособие / Е. И. Рогов . – М. : ВЛАДОС, 1995. – 529 с.
9. Стеркина Р. Б. Роль деятельности в формировании самооценки у детей дошкольного возраста : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. психол. наук : 19.00.07. / Раиса Борисовна Стеркина. – М., 1977. – 24 с.
10. Erikson E. Children and Society / E. Erikson. – New York, 1950. – 212 p. 339.

On the forming stage of our research teaching the family, influence schools and teachers and age-old features, we work out the complex of veceptions of the persistence education to the children of 6-10-years old age which are bases on understanding o the these internals and these internalts and the personality description. A teacher has to bring up the students giving them possibility to be independent, who can accept the important decisions, who can be responsible for their acts, who can show the persistence and can achieve their aims.

Key words: persistence, confidence, school, family.

УДК 37.035:316.46

Пономаренко О. В.

**ПРОБЛЕМА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ
В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ УЧЕНИХ**

У статті досліджено проблему визначення змісту лідерських якостей особистості вчителя вітчизняними ученими. Уточнено поняття «лідерські якості вчителя». Виокремлено чотири групи лідерських якостей вчителя. Наголошено на необхідності збалансування інструментальної та експресивної лідерських ролей учителя.

Ключові слова: лідерські якості, лідерські якості вчителя, лідерство, вчитель-лідер, формування лідерських якостей вчителя.

Сьогодні, в епоху стрімкого розвитку і трансформації всіх сфер життєдіяльності, особливих змін зазнає освітня система, яка має першою адаптуватися до нових умов життя